

razvoju ena oblika drugi, temveč se posamezne oblike razvijajo pogosto vzporedno in to v odvisnosti od tradicije, produkcijskih sposobnosti obrti in gospodarskih potreb ter zmogljivosti hiše. Podobno je z omaro, ki izhaja iz hišnih shranil vseh vrst, se razvija po smotru, ki mu služi kot ozka ali široka omara, da postane kot najmlajši pohištveni element tudi najprezentativnejši sestavni del novejšega koroškega kmetijskega pohištva.

Izvajanja in zaključke opira pisatelj na pomembno spomeniško gradivo, ki je ponazorjeno s primernimi fotografijami in jasnimi risbami s tehničnih konstrukcijskih podrobnosti, nadalje na obsežne arhivalne podatke in bogato slovstvo, ki sestavlja v bistvu vse, kar doslej vemo o kmetiskem pohištvu v Vzhodnih Alpah.

Prvine koroške kmetijske skrinje so se ohranile v svojstvu sedimentov preraženih kultur v visokih alpskih dolinah na severnem Koroškem, podobno ko pri nas na vzhodnem Slovenskem, samo da so pri nas številnejše. Primer, da je prostor za strešno tesarsko skrinjo v podstenju iz Haloz, moremo še izpopolniti s podobnim primerom iz Malih Dolenc, kjer je bila še 1939 »kišta« za koruzo istotako v podstenju, kar govori za konstrukcijsko gradbeni nastoj skrinje, ki je isti ko pri stanovanjskem ali gospodarskem poslopju. Analogije k nastajanju strešne tesarske skrinje imamo pri nas še ohranjene v koruzniku, ki se je v severovzhodni Sloveniji ohranil kot samostojna pritiklina v sklopu gospodarskih stavb in ki se ni umaknil s prostega pod hišno streho. V nadaljnji dokaz te hipoteze za nastajanje in razvoj skrinje bi mogli pritegniti tudi pritikline, ki jih je stavil črnogorski priseljenec v svojem novem domu 1920 v okolici Valjeva, kjer je bila vsaka shramba samostojna pletena in s slamo pokrita miniaturna zgradba. Redkeje od tesarskih skrinj so razvojne prvine omare, ki so se ohranile v oblikah kuhinjskih ali vežnih omar za mleko in podobne kuhinjske potrebščine, nadalje kot podstopnice ali podlestva nad dostopom iz veže na podstrešje ter kot v steno vdelane omarice za zdravila in pijačo. Vsi ti primeri nastajanja omar pa imajo pri nas že mizarski obrtni značaj. Pri daleko izrazitejši dekorativnosti naših tesarskih strešnih skrinj v primeri s koroškimi so ohranile najbolj izraziti tesarski značaj postelje v območju naših dimnic.

Kulturnozgodovinsko pojmovanje ter obravnavanje problematike koroškega kmetijskega pohištva v njegovi najstarejši razvojni dobi je predvsem preko spomeniškega etnografskega koroškega gradiva pripeljalo avtorja do izsledkov, ki so prodrli v zelo megleno preteklost arhaičnega kmetijskega življenja in ga osvetlili z jasnostjo, ki bo koristno služila v orientacijo tudi slovenskemu etnografu pri obravnavanju sorodnih slovenskih vprašanj. S tega vidika je Moserjevo delo tudi pozitiven doprinos k slovenski etnografiji, katere delovne izsledke (Fr. Kotnik, Fr. K. Kos, M. Murko, Fr. Ramovš, J. Šašel) je avtor upošteval.

Knjigo je pisatelj posvetil ustanovitelju koroškega domačinskega muzeja (danes etnografski oddelek koroškega deželnega muzeja) Ferdinandu Rauneggerju.

Franjo Baš

VOLK UND HELMAT, FESTSCHRIFT FÜR VIKTOR VON GERAMB. Uredila Hanns Koren in Leopold Kretzenbacher. Graz-Salzburg-Wien 1949. 8° 320 str.

Ordinarij za etnografijo na univerzi v Gradcu in ravnatelj Stajerskega etnografskega muzeja Viktor Geramb zavzema med sodobnimi avstrijskimi etnografi tako po obsežnosti kakor tudi po globini svojega delovanja prvo mesto. S svojimi književnimi deli je stopil v prvo vrsto nemških književnikov polpretekle dobe, istočasno pa se je izkazal tudi kot zbiratelj in urednik ljudskih pravljic in pesmi. Kot učenec R. Meringerja je zlasti pri raziskovanju kmečke hiše, posebno dimnice in zatem noše v vsem njenem obsegu in v vsej preteklosti uveljavil kulturnozgodovinsko metodo etnografskega dela. Z organizacijo Stajerskega etnografskega muzeja in z ustvaritvijo njegove posebnosti, dvorane historičnih noš, je stopil v ospredje sodobnih evropskih etnografov sploh; podobno je z organizacijo uporabne etnografske proizvodnje podal shemo, ki bo verjetno postala izhodišče za preizkušnjo etnografije v njeni sposobnosti in upravičenosti kot uporabne zna-

nosti za umetno obrt. S svojim možatim značajem je ključoval vsem valovom nacistične plime, dokler ga ni 1938 nacionalno socialistični štajerski Gauleiter razrešil univerzitetne katedre in ga postavil v ozadje tudi pri muzejskem delovanju. V tej težki situaciji ni branil Geramb samo sebe, temveč se je izpostavil tudi za svoje etnografske sodelavce in njihovo znanstveno eksistenco. Tako je iz književne, znanstvene, organizacijske in osebnostne preteklosti Geramba razumljivo in nujno, da so mu ob pet nšestdesetletnici rojstva 24. marca 1948 poklonili strokovni tovariši in osebni prijatelji zbornik razprav, ki so jih prispevali zastopniki vseh etnografskih disciplin, zgodovinarji in književniki.

Zbornik obravnava skoraj vsa poglavja etnografije: zgodovino, organizacijo in metodo uporabne etnografije, kmečko pravo, kmečko hišo z ostrejšim, ognjiščem, pečjo, pohištvom, dekoracijo in indirektno asanacijo zlasti s stremljenji fiziokratizma, nadalje orodje, rezbarstvo, igre, legende, pravljice, praznoverje, ples in krajevno zgodovino. Ker so prispevali objave avstrijski etnografi iz vseh dežel in iz vseh kulturnih središč, je Gerambov zbornik tudi prerez avstrijske etnografije sploh, katere osrednja osebnost je danes vprav Geramb. Metodično slonijo vsi prispevki (razen Kochovega o izvoru etnografije) na muzejskih in terenskih spomenikih, h katerim sodi tudi tradicija z ustnim izročilom, ki so komentirani predvsem iz zgodovinskih, arhivalnih virov.

Ne da bi podcenjevali druge prispevke, poudarjamo vrednost tistih, ki vsebujejo ali nakazujejo gradivo za slovensko ljudsko kulturo. Tako nam razlaga H. Koren (*Vorstufen des »heimatlichen Bauens«*, str. 43—62) nastanek zidanih hiš s tremi okni v pročelju v letih 1820—1860 iz prejšnjih lesenih, iz povezave fiziokratsko delujoče štajerske kmetijske družbe s framazonskimi sodobnimi bavarskimi težnjami po oplešavi in izboljšanju stanovanjskih kmečkih razmer. Dimnico v Rožu na teritoriju humberške gospoščine v prvi polovici XIX. stoletja, preden jo likvidirajo napredna ognjevarnostna stremljenja, je v njeni razprostranjenosti prikazal O. Moser (*Zur Geschichte und älteren Verbreitung der Rauchstube im Rosental*, str. 63—84). Novo dokazno gradivo za odločilni vpliv jezuitske drame na ljudsko baročno igro v Vzhodnih Alpah je prispeval L. Kretzenbacher (*Jesuitendrama im Volksmund. Ein Thema von der getrennten Frau in Ballade und Sage, auf dem Barocktheater und im Volksschauspiel*, str. 133—166). Edini patrociniij Amanda v vsem vzhodnem alpskem obrobju, v Admontu, je razložil A. Kern (*Admont und der heilige Amand*, str. 179—183) iz povezanosti nadškofa Arna s Flandrijo. Na upoštevanja vredne podrobne podatke o naših ljudskih plesih, v času, ko se je razkrojil menuet in ko se je pojavila polka, iz zapuščine nadvojvode Johanna, pa opozarja R. Wolfram (*Die Volkstanznachrichten in den Statistischen Erhebungen Erzherzog Johanns*, str. 271—306).

Po strokovni in metodični izgradnji objav kaže Gerambov zbornik, da je v avstrijski etnografiji danes uveljavljena etnografska šola, ki sta jo pričela R. Meringer s sliko nemške in M. Murko s sliko južnoslovske hiše, v splošnem pa oba z njunim glasilom Wörter und Sachen. Predstavnik te delovne smeri, ki jo je nadaljeval in izdelal Geramb, je tudi njegov zbornik, ki je vidno glasilo njegove šole.

Organizacijsko je avstrijska etnografija strnjena v osrednjem glasilu na Dunaju in poleg tega v vsakoletnih sestankih etnografov. Izven obsega znanstvenega dela pa usmerja in zasleduje proizvodnjo, ki izhaja iz etnografije in folklore v Gradcu preko tako imenovanega štajerskega domačijskega dela (*Steirisches Heimatwerk*), kjer se znanstveni in umetnostni izsledki etnografije praktično uveljavljajo za vsakdanjo življenjsko uporabo od tekstilij preko lesa in kovin vse do keramike. S tem, da je Geramb znal organizirati etnografijo na stopnjo uporabne znanosti, jo je uvedel v središče javnega in privatnega življenja, s čimer je dobila etnografija posebno velik pomen, podoben pomembnosti tehniških ved.

Ko poročamo o Gerambovem zborniku, se s priznanjem še posebej spominjamo njegovega temeljitega dela o štajerskih nošah, ki je v veliki meri podlaga za nadaljnje študije zlasti severnoslovske noše; izrecno omenjamo pri tem znanstveno rekonstrukcijo slovske noše v času naselitve današnje domovine.

V svesti si, da je proučevanje etnografske problematike dolžnost vseh narodov in da so etnografski spomeniki, kakor vsi kulturni spomeniki, kulturna last ne samo enega, temveč vseh narodov, vsega človeštva, priznava slovenska etnografija ob Gerambovem zborniku polno vrednost Gerambovega etnografskega dela; in to ne več v stadiju začetništva, temveč v polnem razvoju, ki ga dokazuje glasnik nove slov. etnografske dobe, samostojno strokovno glasilo »Slovenski etnograf«.

Franjo Baš

DR. LEOPOLD SCHMIDT, AUSSTELLUNG VOLKSSCHAUSPIEL IN OESTERREICH. Museum für Volkskunde, Wien 1946.

Sicer dokaj post festum mi je — po prijaznem posredovanju g. univ. doc. dr. L. Kretzenbacherja iz Gradca — prišel v roke katalog razstave o ljudski igri v Avstriji, ki jo je 1946 priredil dunajski Etnografski muzej, Katalog, ki ga je uredil dr. Leopold Schmidt, obsega 50 strani in je za naše prilike že zato zanimiv, ker kaže, kako drugod postavljajo pojem ljudske (= folklorne) igre. V tem smislu je poučna izbira razstavnega gradiva.

Prvi prostor je vseboval maske, obhodne igre in lik burkeža (Hanswurst). Po vrsti si sledijo Miklavž in parkelj, različni obhodi zimskih in pustnih šem, burke (Fastnachtspiele) in slovitni burkež Hanswurst, ki mu je botroval dunajski komik La Roche. — Naslednji prostor je bil posvečen snovem in oblikam ljudske igre. Slikovno gradivo je prikazovalo igre o poletju in zimi (Sommer- und Winterspiel), mrtvaški ples, Slehernikovo snov, Fausta, trikraljjevske kolednike, božične igre, pasijonske igre, ljudske igrske rokopise, letake in podobice v zvezi z ljudsko igro, lutkovne avtomate, omarične scene z voščeni in drugimi figurami, lutke. — Med razstavljenimi objekti sem zasledil tri, katerih provenienca je označena z »Oberkrain«, datacija pa z 18. stol. V vseh teh primerih gre za modle naših malih kruhkov oziroma njih odlitke (verjetno iz Škofje Loke). Prvi predstavlja parkeljna (Krampus, Teufel mit Butte — mit Kinderköpfen —, hoher Mütze, Stab, Kette; višina 18 cm), naslednja dva pa »burkeža« (Hanswurst in ornamentalem Rad, Gliedmassen speichenartig gespreizt; prvi ima premer 13, drugi pa 45 cm). Gorenjska provenienca se pri obeh burkežih samo domneva.

V tretjem prostoru je bila zbrana vsa dotedanja avstrijska znanstvena literatura o ljudski dramatiki, splošna in posebej po deželah. Ta literatura je šla za majhnimi izjemami mimo nas, kar je velika, a ne nepopravljiva škoda. Zlasti dela med obema vojnama so nam ostala neznana (izjema je menda edini Georg Graber). — V splošni literaturi opažam med drugimi Weinholdovo in Hartmannovo zbirko, J. G. Seidla »Wanderungen«, Lexerjev »Kärntisches Wörterbuch« z zbirko iger, dalje opise v »Osterreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild«, ki ohranjajo svojo vrednost. Razstava je pokazala, da sega sodobno znanstveno raziskovanje ljudske igre v Avstriji v trideseta leta. Iz 1930 je Roberta Stumpfla delo »Schauspielmasken des Mittelalters und der Renaissance und ihr Fortbestehen im Volksschauspiel«, pozneje se pojavljajo zlasti temeljna dela Leopolda Schmidta (Formprobleme der deutschen Weihnachts-spiele, 1937, Zur Innengeschichte der deutschen Passionsspiele, 1938, Gesellschaftliche Grundlagen des alpenländischen Volksschauspielwesens, 1937), iz 1947 je znamenita razprava Antona Dörnerja »Forschungswende des mittelalterlichen Schauspiels«. Nas zanimata posebej štajerska in koroška literatura. Za štajerski del so značilna stara Schlossarjeva dela in Pohlheimov »Bericht«, za nas važno je gradivo iz Knäfilovega rokopisa iz 1813, ki ga je obdelal V. von Geramb (1928). Koroško gradivo je zastopal v prvi vrsti Georg Graber z dolgo vrsto koroških iger od božične do kostanjske pasijonske igre v nemški obleki. Slovenske ljudske igre z Drabosnjakom na razstavi ni bilo.

Mimogrede naj omenim, da se raziskovanje ljudske igre v naši soseščini v zadnjih letih uspešno izpopolnjuje. Tako je univ. doc. dr. Leopold Schmidt na 2. zborovanju avstrijskih etnografov v Salzburgu 1947 podal bistven prispevek k razpoznavi osnovnih oblik ljudske igre (Die Elemente des Theaters), Anton